

Växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Nr 3 2012 Årg. 30

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med ett vårnummer, ett sommarnummer och två höstnummer.

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS plusgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften är 150 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift är 295 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Plusgiro 48 79 11-0.

Adressändringar och medlemsregistrering; Birgitta Wannberg Skindravägen 15, 822 91 Alfta. 0271/100 51. birgitta@particleoptics.se

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 811 71 Järbo, 0290/700 87, anders.delin@natsurskyddsforeningen.se
Tomas Troschke, Bygränsvägen 10H, 806 49 Gävle, 026/16 62 78, tomas.troschke@telia.com

GÄBS styrelse 2011

Ordförande	Barbro Risberg	Hagmarksgatan 44	813 33 Hofors	0290/76 58 20
Vice ordf.	Anders Delin	adress enligt ovan		
Sekreterare	Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Kassör	Birgitta Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Ledamot	Ann-Christin Jäderholm	Grönviken	820 76 Jättendal	0652/161 81
	Maj Johansson	Bäcken 682	820 46 Ramsjö	0651/930 21
	Magnus Bergström	Södertorp 9236	762 91 Rimbo	070/209 42 00
Suppleant	Ove Lennström	Brunnsgatan 59D	802 52 Gävle	026/62 34 75
Suppleant	Tomas Troschke	Bygränsvägen 10H	806 49 Gävle	026-16 62 78

Valberedning: Peter Ståhl 026-18 72 78, Veronica Jägbrant och Eva Hedström.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska floran i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Ann-Christin Jäderholm som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare och Ove Lennström som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 240 medlemmar och 20 familjemedlemmar. (2012).

GÄBS hemsidesadress är: <http://www.sbf.c.se/GABS/>

Webmaster är Magnus Bergström (magnus.bergstrom@norrtalje.se)

Omslagsbild: Backruta.

Foto: Barbro Risberg

Fröbanken på stallbacken i Idenors-Holm

Enar Sahlin

Ett par kilometer från mynningen av Delångersån längs dalsidan ligger den gamla byn Holm i Idenors socken. Ett par hundra meter öster om byn ligger de två husen som tillhör småbruket Burången från 1800-talet. De ligger just där odlingsytan börjar slutta brant ner mot ån. Ladugårdsbyggnaden som torde vara en av landskapets minsta, hyser stall, loge och mellanliggande torrdass enligt dåtida planering. Jorden uppe i odlingsmarken är lätt och sandig och i övergången till branten mörk och mörk för att längst ner mot ån bli uppblandad med leriga sjösediment. I den mörka slutningen vid den intilliggande aspskogens *Populus tremula* bryn växer blåsippa *Hepatica nobilis*, ormbär *Paris quadrifolia*, gökärt *Lathyrus linifolius*, rödblåra *Silene dioica* och hässlebrodd *Milium effusum*.

Backen ovanför ladugården slutade rakt mot ladugårdsväggens nedre del och den ständigt pågående jordflytningen fick grundstenarna att sakta, knappt märkbart glida nerför backen. Fåhusets grund satte sig och det blev vint och snett. För att inte förlora huset måste rätt avrinning skapas genom att nivåerna närmast huset ändrades till ett frånlut uppåt backen. Detsamma gällde hela stallbacken. När husets grundstenar kommit på ny stabil plats – ”för en ny 100-årsperiod” - skapade traktorgrävaren den nya stallbacken med en ny

lutning som förhindrar snöns smältvattenströmmar och strida regn att underminera stallbyggnaden.

Viktigt vid detta arbetsförtag var att samma jordmassor som byggde upp den gamla stallbacken skulle skapa den nya dvs. inga jordmassor skulle avlägsnas eller nya tillföras. Strax intill hörnet av ladugårdsbyggnaden hade under årens lopp samlats en multande höstack av slätterhö från kringliggande ängar. Stacken hade delvis blivit övervuxen med brännässlor *Urtica dioica* och vitplister *Lamium album*. Längs väggen mellan höstacken och stallet växte planterad alpslide *Aconogonon alpinum* i ett frodigt bestånd liksom prakttoppklocka *Campanula glomerata* 'Superba' och lökrav *Alliaria petiolata*.

Vid det andra hörnet av ladugården övergår ängsslutningen i en torräng med fårsvingel *Festuca ovina*, vanlig gråfibbla *Pilosella officinarum* ssp. *officinarum*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, vanlig femfingerört *Potentilla argentea* var. *argentea*, backnejlika *Dianthus deltoides*, backglim *Silene nutans* och gul fetknopp *Sedum acre*. I utkanten av torrängen fanns 2010 även låsbräken *Botrychium lunaria*.

Merparten av den kringliggande ängsmarken domineras av en frisk ängsflora med gräsarterna ängskavle *Alopecurus pratensis*, rödsvingel *Festuca rubra*,

ängssvingel *Festuca pratensis*, ängsgröe *Poa pratensis*, hundäxing *Dactylis glomerata*, kvickrot *Elytrigia repens*, luddhavre *Helictotrichon pubescens*, tuvtåtel *Deschampsia cespitosa* och rödven *Agrostis capillaris*. Stallbacken som under årens lopp hade fått tåla en del slitage, hade en del torrängs- och trampgynnade arter men hyste även en frisk ängsflora. Omgivande cirka två tunnland gräsmarker håller på att övergå i slåtteräng. 2005 hade markerna inventerats på sin flora.

Den 15 juni 2010 skapades den nya stallbacken. Skulle den gamla floran återkomma? Eller skulle den cirka 7x20 meter stora nyplanerade ytan invaderas av konkurrenssvaga annueller tillsammans med envis kvickrot? Skulle något nytt visa sig?

Redan samma år 2010 växte ett stort antal groddplantor och bladrosetter fram. Växtligheten kom inte så snabbt igång denna varma och torra sommar. Åkersenap *Sinapis arvensis*, lomme *Capsella bursa-pastoris*, rölleka *Achillea millefolium* och höstfibbla *Leontodon autumnalis* präglade blomningen den hösten.

Under 2011 noterades arterna alltef-

tersom de utvecklades och kom i blom. Alla 58 arter i 2005 års lista återkom, utom backglim, smörblomma *Ranunculus acris*, betesdaggekåpa *Alchemilla monticola*, slåtterfibbla *Hypochaeris maculata*, ängsfryle *Luzula multiflora* och fårsvingel (dessa sju markerade med 0). Helt nya för backen var sju andra arter: svinmålla *Chenopodium album*, åkersenap *Sinapis arvensis* (endast 2010), norsk fingerört *Potentilla norvegica*, åkerförgätmigej *Myosotis arvensis*, åkertistel *Cirsium arvense*, sumpnoppa *Gnaphalium uliginosum* och vit dunört *Epilobium ciliatum*. Dessa arter fanns i backens slumrande fröbank. Övriga 14 taxa kom sannolikt från den intilliggande ängsmarksflorans fröreserv som fanns i det ängshö som blandats med jordmassorna i den nya stallbacken. Bland dem som i antal ökade mest var myskmalva *Malva moschata* och den inte så vanliga hybriden mellan röd- och vitblära *Silene dioica x latifolia* ssp. *alba*, som tidigare noterats i ängsmarken ett 10-tal meter från stallbacken. Fröbanken hade givit utdelning: Artantalet hade ökat till 72.

Stallbackens arter 2005

samtliga 58 arter

Urtica dioica
Bistorta vivipara
Polygonum aviculare
Rumex acetosa
R. acetosella
Cerastium fontanum ssp. *vulgare*
Viscaria vulgaris
Silene latifolia ssp. *alba*
S. dioica

brännnässla
ormrot
trampört
ängssyra
bergsyra
hönsarv
tjärblomster
vitblära
rödblära

<i>S. nutans</i>	backglim (0)
<i>Stellaria graminea</i>	grässtjärnblomma
<i>Raunculus acris</i>	smörblomma(0)
<i>R. auricomus</i>	majsmörblomma (0)
<i>R. repens</i>	revsmörblomma
<i>Alliaria petiolata</i>	löktrav
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	lomme
<i>Thlaspi caerulescens</i>	backskärvfrö
<i>Alchemilla monticola</i>	betesdaggekåpa (0)
<i>Fragaria vesca</i>	smultron
<i>Potentilla argentea</i> var. <i>argentea</i>	vanlig femfingerört
<i>Trifolium repens</i>	vitklöver
<i>Vicia sepium</i>	häckvicker
<i>Geranium sylvaticum</i>	midsommarblomster
<i>Malva moschata</i>	myskmalva
<i>Hypericum maculatum</i> ssp. <i>maculatum</i>	fyrkantig johannesört
<i>Viola canina</i> ssp. <i>canina</i>	ängsviol
<i>Anthriscus sylvestris</i>	hundkäx
<i>Pimpinella saxifraga</i>	bockrot
<i>Galium boreale</i>	vitmåra
<i>G. album</i>	stormåra
<i>Lamium album</i>	vitplister
<i>L. purpureum</i>	rödplister
<i>Prunella vulgaris</i>	brunört
<i>Veronica chamaedrys</i>	teveronika
<i>V. officinalis</i>	ärenpris
<i>V. serpyllifolia</i>	majveronika
<i>Campanula rotundifolia</i> ssp. <i>rotundifolia</i>	liten blåklocka
<i>Plantago major</i>	groblad
<i>Achillea millefolium</i>	röllika
<i>Artemisia vulgaris</i>	gråbo
<i>Leontodon autumnalis</i>	höstfibbla
<i>Tanacetum vulgare</i>	renfana
<i>Pilosella officinarum</i> ssp. <i>officinarum</i>	vanlig gråfibbla
<i>Pilosella cymosa</i> ssp. <i>cymosa</i>	styvhårig kvastfibbla
<i>Hypochoeris maculata</i>	slätterfibbla (0)
<i>Taraxacum</i> spp.	maskrosor (två arter)
<i>Luzula multiflora</i>	ängsfryle (0)
<i>Festuca ovina</i>	färsvingel (0)
<i>F. rubra</i>	rödsvingel
<i>Poa annua</i>	vitgröe
<i>P. pratensis</i>	ängsgröe
<i>P. trivialis</i>	kärrgröe
<i>Dactylis glomerata</i>	hundäxing
<i>Elytrigia repens</i>	kvickrot
<i>Helictotriton pubescens</i>	luddhavre
<i>Deschampsia cespitosa</i>	tuvtåtel
<i>Agrostis capillaris</i>	rödven

Stallbackens arter 2011

Samma arter från 2005 återkom 2011 utom 7 som då var borta (= 0, se ovan).

Sju nya arter visar sig inklusive åkersenap endast 2010. De har inte noterats vare sig i ängarna eller på backen (= fet stil).

Övriga 13 arter och en hybrid som kommer från intilliggande ängar är inkomlingar till just backen. Antalet taxa ökade till 72.

Chenopodium album
Silene dioica x *latifolia* ssp. *alba*
Barbarea vulgaris var. *arcuata*
Sinapis arvensis
Rubus idaeus
Filipendula ulmaria
Potentilla norvegica
Vicia cracca
Lathyrus pratensis
Trifolium hybridum ssp. *hybridum*
T. pratense
Viola tricolor ssp. *tricolor*
Epilobium ciliatum
Myosotis arvensis
Linaria vulgaris
Campanula persicifolia
C. patula
Gnaphalium uliginosum
Leucanthemum vulgare
Tripleurospermum perforatum
Cirsium arvense

svinmålla
rödblåra x vitblåra
sommargyllen
åkersenap (2010)
hallon
älggräs
norsk fingerört
kråkvicker
gulvial
alsikeklöver
rödklöver
vanlig styvmorsviol
vit dunört
åkerförgätmigej
gulsporre
stor blåkllocka
ängsklocka
sumpnoppa
prästkraige
baldersbrå
åkertistel

Stallbackens arter 2012

Växttäcket är helt slutet och smörblomma återkom med tre plantor. Som nya inkomlingar på stallbacken från intilliggande ängar uppträder ängsdaggkäpa *Alchemilla subcrenata* med en planta, flockfibbla *Hieracium umbellatum* med två plantor, timotej *Phleum pratense* med en planta och några plantor ängssvingel *Festuca pratensis*. Borta är de snabba pionjärerna svinmålla, åkersenap, åkerförgätmigej och sumpnoppa. Detsamma gäller även norsk fingerört.

Smälänning effektiv floraväktare i Hälsingland

Anders Delin

Efter Botanikdagarna i Hälsingland arrangerade Margareta Edqvist floraväktarverksamhet i norra Hälsingland, med inriktning dels på sötgräs *Cinna latifolia* och glesgröe *Glyceria lithuanica*, dels på fältgentiana *Gentianella campestris* och låsbräkenarter *Botrychium*.

Lokaler som inte har besökts på många år fick ny uppmärksamhet. Resultatet blev positivt beträffande gräsen men fältgentiana hittades inte på alla ställen där den eftersöktes.

Här vill jag bara lyfta fram en hjältemodig insats, i en typ av terräng där glesgröe trivs. Detta gräs står alltid med rötterna i vatten, i en bäckkant eller i våta gropar nära en bäck. Det kan vara gammal skog på platsen, eller ungskog eller hygge. Ungskogen röjs och virket lämnas kvar och hindrar. Gräs och höga örter kommer upp på hygget och döljer både glesgröet och marken man ska gå på. Bävrar älskar dessa miljöer och förvandlar dem till sina egna lekstugor.

Magnus Thorell hade utvalts att gå med mig till några lokaler. Hans insatser räddade Hälsinglands floraväktarheder. Han hade fått en mycket kraftig förkylning av sin rumskamrat, som hade fått den av en florainventerare i övre Norrland. Han lämnade över den till mig, så jag vet hur den känns – i våra förhållanden i fält. Trots detta eländiga utgångsläge och trots mycket oprecisa lägesangivelser från tiden före GPS

lyckades han med tålamod och envishet och ibland med lite hjälp från mig hitta de flesta av de lokaler som vi hade föresatt oss att söka upp.

Den mest oresonliga glesgröelokalen kallas Flärk och ligger i östra delen av Gnarp i ett tämligen flackt landskap. Om Flärk har någon etymologisk släktskap med flark vet jag inte, men flacka våta marker med djup dy och missne *Calla palustris* var vanliga i trakten, som en gång hade varit ett jordbrukslandskap med angränsande skog. Nu växte där gräs och örter oskördade upp till brösthöjd och skogen var ersatt av slyskog som hade röjts och belamrats med unga stammar i kors. I den medelålders skogen växte ormbunkarna tätt. På de flesta ställen var det svårt att se marken och alltså vanskligt att gå.

Bara älgarna känner denna terräng. Inga vägar, stigar eller färskas spår av människor fanns att se, däremot älglegor i övergivna lägdor med blommande brudborste *Cirsium helenioides* och brunrör *Calamagrostis purpurea* och tramp och betningsspår av älg i sumpskogen. Älgarna hade betat älggräs *Filipendula ulmaria* genom att repa av bladen så att stjälkarna stod nakna som piskor. Likadant gör de med majbräken *Athyrium filix-femina*, där älggräs saknas.

I detta landskap letade vi efter en bäck, där man tidigare hade funnit glesgröet. Vi fann ett och annat dike och en

*Under blomningens höjdpunkt öppnar glesgröe sitt småax brett.
Foto: Anders Delin*

hel del surhål med missne, men ingen bäck. Efter ett försök med utgångspunkt från en nedlagd gård, nu sommarställe, föreslog Magnus att vi skulle försöka från en annan vägända. Terrängen var inte alls lättare där, men småningom fann vi en liten bäck, som dock rann åt fel håll i förhållande kartan. Vid bäcken fanns väldiga granrotvältor efter stormen 25 dec. 2011, men inget glesgröe. Däremot hittade vi gräset på två ställen i sumpskogspartier under återtåget från denna ansträngande expedition. Det var 80 vackert blommande vippor vid koordinaterna i RT 90 688661 157999 och 12 vid 688653 157992.

Om vi hade varit på samma ställe som det där man tidigare sett gräset är omöjligt att säga, men de tidigare (utan GPS) angivna koordinaterna är mindre än 200 m från dem vi fann.

De övriga lokaler vi besökte, under de andra två dagar vi var ute, var större bäckar, som var lättare att finna, och vi hittade också vad vi sökte, men i bråtar av strandsnår och fallna träd.

Vid Klovbäcken i Bergsjö och Gnarp räknade vi sötgräs på de vackraste bäckstränder man kan se, brant nedskurna i finkornig mineraljord och korsade av gamla och nya lågor av gran och andra trädslag. Man fick krypa och klättra och gå omvägar. Vi räknade in ca 1450 vippor av sötgräs mellan RT 90 688399 156728 och 688373 156677. Där fanns även lite storgro *Poa remota* vid 688398 156726 och köseven *Agrostis clavata* vid 688399 156728. Alla tre gräsen blommande.

Vid Brändbobäcken återfann vi glesgröe mellan 688307 152320 och 688303 152314 där bävrar hade byggt en damm

Glesgröe har vippa med hängande flerblommiga småax. Blomfjällen är kraftigt randiga.
Foto: Anders Delin

och grävt en tunnel, vars tak brast under Magnus stövel. Glesgröet var storvuxet i denna frodiga miljö. Vi såg 315 vippor. Även vid denna bäck fanns storgröe, fåtaligt vid 688309 152325 och 688306 152320.

Samma dag for vi vidare långt upp emot nordligaste änden av Bjuråkers församling, nära Hasselagränsen, till bäcken från Lilla Hundsjön. Denna bäck var lätt att återfinna och glesgröe växte rikligt längs en lång sträcka, mellan 689835 152157 och 689861 152157. Här räknade vi till 925 vippor. Bäckens löpte genom ett landskap på morän, med en vanlig och i jämförelse med de tidigare nämnda lokalerna ganska fattig skogsvegetation, och genom mosse och fattigkärr. Glesgröet växte i bäckkanten, där vegetationen var något frodigare, med både många och stora blommande sprängörtplantor *Cicuta virosa* och rikligt med missne.

Vi kunde konstatera att de utvalda arterna, sötgräs och glesgröe, levde ganska gott på de gamla lokaler där vi åter-

inventerade dem. Delvis beror det på att naturen på dessa platser sköter sig i hög grad själv, delvis på att vissa av dem har någon form av skydd. Bäckens i Flärk är nyckelbiotop och Klovbäckens Natura 2000-område. Brännbobäckens har inget formellt skydd, men virket i denna ravin är så svåråtkomligt att avverkning inte verkar sannolik. Bäckens från L. Hundsjön har inget skydd och där är skogen i omgivningen vanlig produktionskog som har avverkats och kommer att avverkas igen.

Våra erfarenheter från dessa exkursioner kommer hälsingefloran till godo genom större precision i lokalangivelsen. De kan också bidra till ett bättre skydd för vissa lokaler, som vi nu med bättre data kan rapportera till Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen.

Äntligen fick jag nu också chansen att porträttera köseven, hemburen genom snårskogen, utslagen i vas och fotograferad i en absolut vindstilla inomhusmiljö. Även blommande glesgröe kom i fokus.

En dröm som blev sann – skäggnysklar

Barbro Risberg

Skäggnysklar. Foto: Barbro Risberg

Det började egentligen 1977 när jag fick Mossberg - Nilssons bok, Nordens orkidéer, i min hand. Jag blev helt fascinerad av de vackra bilderna och tänkte att de bara ändå till någon del kunde visa originalmotivens skönhet. Visst hade jag haft ett starkt intresse för botanik redan tidigare, men nu började jag försöka finna så många som möjligt av arterna i boken.

1980 kom nästa bok, Syd- och Melaneuropas orkidéer. Där fanns ytterligare många exempel på för mig ofattbart vackra och spännande arter, t.ex.

alla flugblomster *Ophrys*. Jag skulle så småningom komma att få se många av dem. Så fanns det också några arter som jag betraktade som ouppnåeliga för mig. Det handlade t.ex. om de märkliga skäggnysklarna *Comperia comperiana* med stora blommor i rött och vitt och en läpp med långa hängande, mer eller mindre vridna trådar. Det exemplar som var avmålats i boken var från Krim, en plats som i min värld då var omöjlig att komma till. Det var förstås också möjligt att se växten i Turkiet, men det kändes nästan lika omöjligt att uppnå.

Så dröjde det drygt 30 år till december 2011. Då kom en annan bok framför mina ögon, nämligen C.A.J. Kreutz: "Die Orchideen der Türkei". Där fanns många bilder på *Comperia comperiana* med angivelser om var och när de var fotograferade. Flera av dem var tagna på kyrkogården i Akseki i Anatolien i mitten av maj. Min make och tillika reseledare Lennart satte igång att planera för ett besök där vid den tidpunkten. Vi flög till turistorten Antalya, hyrde bil och tog oss från vårt boende i Side vid Medelhavet upp till Akseki. Det ligger rätt högt upp i Taurusbergen, ungefär 80 km norrut från kusten.

Vi hittade lätt den stora, muromgärdade, muslimska kyrkogården. Muren var hög, men snart kom vi till en smidd järngrind, som var stängd. Det visade sig att grinden hade hjul, så att det bara var att skjuta den åt sidan för att komma in på kyrkogården. Jag hade inte tagit många steg där förrän *Comperian* stod framför mina ögon, i sin vackraste blom. Då var det läge att nypa sig i armen, för att få veta om det var en dröm att vakna upp ur. Men nog var det verklighet och rundvandring gav ytterligare ca 50 blommande exemplar och mycket, mycket annat.

Jag måste förklara varför vi letade orkidéer på kyrkogården. I Turkiet är det tyvärr mycket utbrett att man gräver upp orkidéknölar för att saluföra som läkemedel, salep. Vi såg många, särskilt äldre människor, som var sysselsatta med detta under de dagar vi besökte landet och vi såg ännu flera spår efter uppgrävda plantor. På kyrkogårdarna gräver

man inte och många av dem är alltså de bästa orkidélokaler. Här i Akseki var kyrkogården en skogsdunge med gamla ekar och tallar och helt naturlig undervegetation. Förutom skäggnäcklarna fann vi här också orkidéerna *Cephalanthera kurdica*, stor skogslilja *Cephalanthera damasonium*, salepsrot *Anacamptis pyramidalis*, Anatoliens nycklar *Ophrys anatolica*, *Ophrys phrygia* och *Ophrys straussi*.

Numerera intresserar jag mig också för alla andra arter som kommer i min väg. Turkiet hade i det avseendet mycket att erbjuda, med många pastorala ängsmarker med stora solitära träd och en ymnig ängsflora. Och det är verkligen inte så att sådana här iakttagelser gör hemmarkerna och det jag ser där mindre intressant. Tvärtom får det jag ser där en djupare innebörd, när jag kan sätta in det i ett större sammanhang.

Citerad litteratur

- Mossberg, B., Nilsson S. 1977: *Nordens orkidéer*, Wahlström och Widstrand.
- Mossberg, B., Nilsson S. 1980: *Syd- och Mellaneuropas orkidéer*, Wahlström och Widstrand.
- Kreutz, C.A.J. 1998: *Die Orchideen der Türkei*, Selbstverlag

Vaxdax för GÄBS:are

Ove Lennström & Erik Sundström

Sotvaxskivlingen *Hygrophorus camarophyllus* är en av våra populäraste matsvampar. I våra trakter är den allmän då den växer i mossig blåbärsgrenskog, en för vårt län vanlig biotop. Vanlig får ses som ett relativt begrepp eftersom grenskogarna försvinner med oroväckande hastighet, speciellt de skogar som har lång kontinuitet och redan innan massavverkningarna startade var av begränsad areal. För att påskynda tillväxten gödslas skogen. Skogsbruket har imiterat samma metoder som jordbruket. Då alla skogsvaxskivlingar är mykorrhizasvampar ofta knutna till ett enda värdträd är skogsskövling och skogsgödsling förödande för hela släktet *Hygrophorus*. Alla skogsvaxskivlingar har minskat mer eller mindre under de senaste decennierna. Funga Nordica redovisar 41 nordiska arter. Av dessa är 18 arter, som alla förekommer i Sverige, rödlistade.

Skogsvaxskivlingar är musseronliknande svampar med vaxartade ofta nedlöpande skivor. Foten är speciellt i fuktigt väder slemmig. För att öka kunskapen om släktet har Sveriges Mykologiska Förening startat projektet Vaxvakt. En guide har framtagits: Släktet *Hygrophorus* skogsvaxskivlingar i Sverige. Guiden innehåller nycklar och artbeskrivningar med utmärkta foton av alla våra 36 arter, exklusive två former. Ekologi och utbredning beskrivs för alla ar-

ter och är viktiga i bestämningsarbetet. Guiden lutar sig mot moderna molekylära bestämningsmetoder vilket innebär vederhäftig nomenklatur för svårbestämda grupper, t.ex. de vita elfenbensvaxskivlingarna där tidigare olika namn har presenterats i olika fälthandböcker. Trevligt är det också att få en monografi av behandligt format i handen, på samma sätt som danska mykologer presenterat vissa släkten.

Vid studier i guiden upptäcker vi att rosafärgade vaxskivlingar som vi har kallat besk vaxskivling *H. erubescens* kan vara två arter. Rosa vaxskivling *H. persicolor* fanns inte i vår sinnevärld. Noggrannare studier av litteraturen hade kunnat avstyra denna fadäs. Den finns nämligen beskriven i Nordic Macromycetes vol. 2. från 1992 (Funga Nordicas föregångare). Utrymmesskäl gör att våra mer lättillgängliga bildförsedda fälthandböcker måste selektera urvalet. Det skall bli spännande att se hur många av inventeringsarterna som fortfarande förblir besk vaxskivling efter kontroll.

Hela 18 arter är knutna till gran vilket är glädjande för oss norr om Dalälven, långt från Skånes bokskogar. En underlättande detalj vid bestämningsarbetet är att man i de flesta fall klarar sig utan tidsödande mikroskopering då tillgängliga mikroskopiskt urskiljande karaktärer är begränsade.

Guiden inleds med en fältblankett som kan kopieras. Köp guiden och dra ut i skogen i höst för inventering. Guiden beställs från SMF:s hemsida **www.svampar.se**

Av rödlistade skogsvaxskivlingar har Erik funnit streckvaxskivling *H. atramentosus* (VU) på två lokaler och artikelförfattarna har registrerat äggvaxskivling *H. karstenii* (NT) på ett flertal lokaler, men alla skogsvaxskivlingar är av intresse. Mycket finns att

göra. Fynduppgifter kan lämnas till lennstrom@comhem.se eller mycolor@bredband.net eller läggas in direkt på Artportalen.

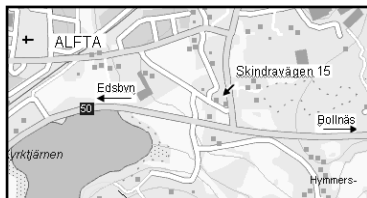
Citerad litteratur

Larsson, E., Jacobsson, S. & Stridvall, A. 2011: Släktet *Hygrophorus* skogsvaxskivlingar i Sverige. Göteborg.

Gävleborgs Botaniska Sällskap Höstmöte

Söndag den 21 oktober, kl. 13.00
hos Björn och Birgitta Wannberg i Alfeta, Skindravägen 15.

Ta med dig dina växtfynd i färskt eller pressat skick.
Vi hjälps åt med artbestämning av kärlväxter, lavar, mossor och svampar så långt de samlade kunskaperna räcker.
Vi har också tillfälle att visa botaniskt intressanta bilder för varandra.
Du bidrar genom att ta med dig ett eget urval av bilder.

Fika serveras
VÄLKOMMEN!

Styrelsen

Botanikdagarna i Järvsö 2012 – kortexkursioner 11 och 15 juli och turen till Gröntjärn, Ensjölokarna och Bäckeskogsvallen 12 och 13 juli

Anders Delin

Botanikdagarna i Järvsö omfattade korta exkursioner med egna bilar i Järvsö för hela gruppen den 11 och 15 juli och heldagsexkursioner med halv grupp i buss under de tre dagarna däremellan. Heldagsexkursionerna gick tre olika rutter: 1. Gröntjärn, Ensjölokarna och Bäckeskogsvallen. 2. Mellanljusnan. 3. Hornslandet. Den 12 juli föreläste Björn Wannberg och Anders Delin om Hälsinglands flora. Den 13 juli föreläste Anders Delin under rubriken ”Skogsbruket är inte långsiktigt hållbart”. Här redovisas exkursionerna den 11 och 15 juli och bussturen efter rutt 1, som leddes av Barbro Risberg, Maj Johansson, Björn Wannberg och Anders Delin. Rutt 2 och 3 presenteras i andra artiklar i detta nummer.

Sand 684001 151876, 11 juli.

Efter välkomstmiddagen for vi till den långsträckta låga ö vid Ljusnan som kallas Sand. Den ligger i Minesområdet några km söder om Järvsö. Den är till största delen uppbyggd av sand och har form som en levé. Vi stannade längst ut på norra udden i en frodig strandängsvegetation med skogssäv *Scirpus sylvaticus*, brunrör *Calamagrostis purpurea*, älgräs *Filipendula ulmaria* m.m. Där

bidrog alla till granskning av alla arter, och granskningen blev ovanligt grundlig, med Erik Ljungstrand, Håkan Lindström m.fl. som bidragande.

Där hade jag tidigare hittat bl.a. en meterhög ruta *Thalictrum*, som före blomningen var obestämbart. Den blommade nu på vissa ställen och hade hängande ståndare med något rödbrunfärgade strängar. Blomman gav dock på håll ett gult helhetsintryck. Blomfärgen, plantans storlek, de ganska bredflikiga bladen och växtplatsens karaktär, en ganska våt strandäng, ledde vissa av deltagarna till att kalla den en ängsruta, men jag hävdade att det var en backruta *T. simplex*, på grund av de hängande ståndarna. Erik Ljungstrand höll med. Den är inte unik för detta område. Jag såg liknande rutor t.ex. på två ställen på och intill Maj Johanssons mark i Bäckan, även där i närheten av ett stort vatten, Bäckesjön. Möjligen skulle man kunna tänka sig att släktet inte är tillräckligt utrett, och att ytterligare taxonomiska enheter skulle kunna avgränsas bland de rutor som vi kan se i Hälsingland.

Andra arter som granskades var: sjöfräken *Equisetum fluviatile*, skogsbräken *Dryopteris carthusiana*, vasstarr *Carex acuta*, gråstarr *C. canescens*,

blåsstarr *C. vesicaria*, brunven *Agrostis canina*, älvmyskgräs *Hierochloë hirta* ssp. *hirta*, rörflen *Phalaris arundinacea*, kärrgröe *Poa trivialis*, majsmörblomma *Ranunculus auricomus*, revsmörblomma *R. repens*, kråklöver *Comarum palustre*, canelros *Rosa majalis*, åkerbär *Rubus arcticus*, kärrviol *Viola palustris*, strandgyllen *Barbarea stricta*, ängssyra *Rumex acetosa*, gårdsskräppa *R. longifolius*, kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*, toплösa *Lysimachia thyrsiflora*, vattenmåra *Galium palustre*, äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides* ssp. *scorpioides*, frossört *Scutellaria gale-riculata*, sprängört *Cicuta virosa* och kärrsilja *Peucedanum palustre*.

Fortfarande blommade åkerbär, märkligt nog även nere under meterhöga andra örter och gräs. Man föreställer sig annars att den gynnas av slåtter och av bete. Flera fruktkroppar av den i Hälsingland sällsynta fjälltickan *Polyporus squamosus* växte på en grov, men trasig svartvidebuske *Salix myrsinifolia*. Efter ett långt och trevligt samtal om allt möjligt kring arterna på Sands norra udde konstaterade vi att både regnet, knotten och myggen nästan mirakulöst hade uteblivit.

Gröntjärn 687338 152018, 12 och 13 juli.

Gröntjärn ligger i ett vidsträckt område med isälvsmaterial med åsar, åsgropar och andra former. Tallskog *Pinus sylvestris* dominerar. Gröntjärn ligger i en av åsgroparna. Gröntjärns extremt stora växlingar i vattennivå är den viktigaste av de orsaker som gör den botaniskt så intressant. Den vertikala amplituden är

14 meter. Efter ett nytt högvattenrekord år 2000 kom flera år med låg vattennivå. 2003 var den mycket låg, så att tjärnen nästan delades i två. 2004 blommade massor av getväppling *Anthyllis vulneraria* på de breda stränderna, så att de lyste gula. Småningom har ett bälte av små tallar och stora mängder ljung *Calluna vulgaris* slagit rot ner till ungefär mitten av stranden. Man får räkna med att dessa kommer att dödas av nästa högvattenperiod. Nu var nivån fortfarande låg och framför allt nedom bältet med tall och ljung fanns rikligt med blåtåtel *Molinia caerulea*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, bergsyra *Rumex acetosella*, brunört *Prunella vulgaris*, ögontröst *Euphrasia* sp., kattfot *Antennaria dioica*, flockfibbla *Hieracium umbellatum*, slåtterfibbla *Hypochoeris maculata*, och de ovanligare arter som särskilt utmärker platsen: getväppling, knutnarv *Sagina nodosa* och fjällnejlika *Viscaria alpina*.

I sydvästslutningen från parkeringsplatsen ner till tjärnen växer några grupper av mosippor *Pulsatilla vernalis*, som naturligtvis väldigt många besökare tittar närmare på, särskilt under våren. De hade nu frövippor, och det fanns större bladrosetter och mindre, troligen yngre, sådana. Besökarna hade tydligt undvikit att trampa på de blommande plantorna, men stigarna mellan dem var många och starkt trampade. Man såg här mängder av små, troligen nyetablerade plantor komma upp mitt i stigarna. Brand är en känd faktor som hjälper mosippan, och tramp är tydligen ytterligare en, som kan förklara varför arten trivdes i betade skogar en gång i tiden.

På den övre delen av Gröntjärns strand intresserade vi oss för bl.a. ängsvide *Salix starkeana* ssp. *starkeana*, som är en vanlig art på tallhedarna i dessa trakter och blir något mer storvuxen nere på stranden. Där fanns också rikligt med klockpyrola *Pyrola media*, som blommade, medan större delen av klot- och vitpyrolaplantorna *P. minor* och *rotundifolia* var överblommade. Backstarr *Carex ericetorum*, en lika tydlig följeslagare till isälvsgruset som mosippa och ängsvide, hittades också. Maj Johansson fann höstlåsbräken *Botrychium multifidum*. På källpåverkad mark på övre delen av stranden och i en svacka med låg vegetation som dränks vid högvatten växte ögonpyrola *Moneses uniflora* och dvärglumner *Selaginella selaginoides*. Uppe på åsen mellan Gröntjärn och Stråsjö-Långtjärn fann vi tallörtvinterståndare *Monotropa hypopitys* och vid deras bas årets krökta skott på väg upp.

Erik Ljungstrand och Håkan Lindström menade att getväpplingen var av underarten *lapponica*, på grund bl.a. av att den har en mycket stor ändflik på bladen och täthårigt foder. Man var överens om att Flora Nordicas behandling av norrlandsviol och ängsviol var otillfredsställande. Man ville behålla dessa underarter, och hänvisade till att författaren hade huvudsakligen norska erfarenheter.

De två arter som växer amfibiskt, både på djupt vatten och på torrlagda stranden, krypven *Agrostis stolonifera* och vattenmåra *Galium palustre* väckte intresse, men man kom knappast längre när det gäller artbestämningen. Någon konstaterade att krypvenet inte hade

utlöpare, och att det kanske borde utredas om det kunde vara två arter där. Emellertid har jag senare grävt lite mer i strandkanten och funnit rikligt med utlöpare på dessa plantor, mest underjordiska. Lennart Persson plockade upp en småvuxen bläddra och påpekade att den hade taggar på bladen och att den således inte var en dvärgbläddra utan troligen en blek- eller sumpbläddra *Utricularia* sp.. Vattenbläddra *U. vulgaris* och dvärgbläddra *U. minor* sågs också.

Ett lågt litet gråalbuskage på strandens övre del väckte uppmärksamhet genom sina mycket håriga blad, som dessutom verkade starkare veckade än normalt. Den väckte funderingar över om det kunde vara en "karelsk gråal". Enligt Flora Nordica skulle det närmast vara fråga om *Alnus incana* var. *argentina*, som ska finnas i Norr- och Västerbotten.

Någon påpekade att det syns mycket tydligt på tallstammarna i trakten kring skylten för hösta högvattnet (2000) var högsta vattennivån var, eftersom blåslaven och övriga lavar har en tydlig nedre gräns, nedanför vilken bara en klen återkolonisation hade ägt rum. Den gränsen är på nästan samma nivå som den punkt på marken där skylten som markerar högsta vattennivån är nedsatt.

Vi passerade huvudåsen och tittade på Stråsjö-Långtjärn, som ligger ca 10 m högre än Gröntjärn och ständigt höjer sin nivå, så att gamla tallstubbar står i vattnet längs dess stränder och på dess botten. Höjningen åstadkoms genom att de bäckar som rinner ner i tjärnen för med sig material som bildar dy, som tätar botten gradvis upp till allt högre

nivå. Ovanför denna nivå infiltrerar tjärnens vatten i åsgruset och försvinner. Tjärnen har alltså inget avlopp som är synligt på ytan. Dess strand är smal, mellan en grön vägg av asp *Populus tremula*, gråal *Alnus incana*, rönn *Sorbus aucuparia* och en vattenvegetation av nordnäckros *Nymphaea alba* ssp. *candida*, vattenpilört *Persicaria amphibia*, gäddnate *Potamogeton natans*, någon igelknoppart *Sparganium* sp. och sjöfräken. Strandvegetationen består bara av ett vattenstrandbälte dominerat av svartvide, topplösa och blåsstarr och en landstrand med stenbär *Rubus saxatilis* och skogskovall *Melampyrum sylvaticum*. Svartvidebuskarna skjuter nya skott i takt med att de gamla stammarna dränks. Blåsstarran hör till de mest dränkningståliga starrarterna och klarar här att hamna i med åren allt djupare vatten. Smärre mängder av frossört blandar sig i starrbältet.

Ensjölokarna 690905 148625, 12 och 13 juli.

Ensjölokarnas naturreservat omfattar ca 25 ha urskog. I bussen dit fick gästerna ta del av något om områdets historia, bl.a. att det 1924, när reservatet avsattes av Domänstyrelsen, fanns kvar ca 200 ha urskog i området. Man utnyttjade tyvärr inte möjligheten att göra ett så stort reservat, men det lilla som kom till är en pärla, som knappast lämnar någon besökare oberörd. Vi berättade även om de särskilda kvaliteter som präglar en urskog och biologiskt skiljer den från modern produktionsskog.

Det var inte i första hand kärlväxter som kom på tal i reservatet, utan träd,

mossor, lavar och svampar. Ändå stannade man upp inför grönpyrola *Pyrola chlorantha*, spindelblomster *Listera cordata* och knärot *Goodyera repens*. I den bördiga skogen där reservatets vattensystem går under jord, söder om Utloppsloken, växer mossviol *Viola epipsila*, som intresserar gäster söderifrån. Trolldruva *Actea spicata* finns också där. Annars diskuterades framför allt lunglav *Lobaria pulmonaria*, garnlav *Alectoria sarmentosa*, korallblylav *Parmeliella triptophylla*, gytterlav *Protopannaria pezizoides*, grovticka *Phaeolus schweinitzii*, tallkräfta, sannolikt förorsakad av en *Lachnellula* sp. och de många typer av åldrande och sönderfall som drabbar de grova träden i området. Stormen den 25 dec. 2011 hade efterlämnat ytterligare ett antal lågor, så många att vi för att komma fram var tvungna att följa en ny sträckning av stigen genom reservatet.

I kanten av grusvägen genom reservatet växer rikligt med kattfot av bägge könen och med vita och rosa färger. Den är i Hälsingland inte en kulturberoende art, men gynnas av vägunderhåll, med hyvling av kanter. Den finns i många miljöer med minimal kulturpåverkan, även i mossan i urskogen, men framför allt vid bäckstränder, i brantberg, på färska brandfält och i andra miljöer där den saknar konkurrens av resligare växtarter. Vi lämnade Ensjölokarna något förse-nade, uppehållna av den nästan oändliga variation av syner som området ger.

Bäckeskovsvallen 687898 149826, 12 och 13 juli.

Under bussresan fick deltagarna en inblick i hur jordbruket bedrevs i gamla

Ensjölokarna. Foto: Barbro Risberg

Ensjölokarna. Foto: Barbro Risberg

Topplåsbräken (t.vä.) är gulaktigt grön, rutlåsbräken blåaktig.
Foto: Anders Delin

tiders Hälsingland, med hemgård, bodland och fåbod. På Bäckeskogsvallen var låsbräknarna redo att ta mot besökarna. Månlåsbräken *Botrychium lunaria* är där så talrik att ingen behöver peka på den, medan höst-, topp- och rutlåsbräken *B. multifidum*, *lanceolatum* och *matricariifolium* förevisades av Maj Johansson, som har fått dem att trivas på vallen genom att röja bort

träd och slå ört- och gräsvegetationen. Många fotograferade och Maj berättade om de artskiljande karaktärerna. Färgen på rut- är mer gråblåaktig än på topp-, som har en gulgrönare ton. Den sterila bladskenan är kort skaftad på rut-, men oskaftad på topp-. Att beskriva skillnaden i bladflikarnas form är svårare, men den skillnaden syns tydligt när man har arterna tillsammans som här.

Topplåsbräken. Foto: Barbro Risberg

Rutlåsbräken. Foto: Barbro Risberg

Maj berättade även om fältgentianan *Gentianella campestris*, som har kommit in på en del av vallen, där hon har förvarat slätterredskap. Gentianan liknar den som växer på slättermarken vid Remman, flera mil österut, på så vis att blommorna inte slår ut fullständigt. Slätterredskapen har varit vid Remman, så Maj gissar att gentianan har kommit därifrån. Detta är i så fall en illustration till hur det gamla jordbrukslandskapets flora har utvecklats. Människans och husdjurens spridning av frö har varit mycket betydelsefull.

Glesgröe *Glyceria lithuanica* vid Tvärbäcken 687706 150009, 12 och 13 juli.

Maj har funnit glesgröe vid ett par olika bäckar i denna trakt, bl.a. längs en flera hundra meter lång sträcka av Tvärbäcken. Här har glesgröet överlevt ett större dikningsföretag för många årtionden sedan, då bäcken grävdes ur och fördjupades. Nu stod det i bästa blom bland andra högvuxna gräs, framför allt det allestädes närvarande brunröret, och deltagarna fick glesgröets artkaraktärer förevisade: hängande vippa, flerblommiga småax med längsstrimmiga blomfjäll, mörka ”tvärnerv” mellan bladens längsgående nerver, skottets alla blad i ett vertikalplan när plantan ses rakt uppifrån, trinda skottbaser (till skillnad från storgroë *Poa remota*, som har platta).

Under den långa färden med buss genom dessa nordliga delar av Hälsingland kunde man inte undgå att lägga märke till blomsterlupinernas *Lupinus polyphyllus* dominans längs vissa vägkanter. Jämfört med tillståndet för ett par decennier sedan är det ingen tvekan om

att arten finns på flera ställen nu och är rikligare. Det är mest blå blommor, men rosa och vitgula finns också talrikt. Utbredningen är ojämn. Mest ser man vid vissa vägsträckor som under de senaste två decennierna har byggts om eller förbättrats. Det ser ut som om de har såtts ut i samband med vägarbetet. De saknas helt vid andra vägsträckor i liknande terräng. De håller sig till vägområdet, men har en sådan konkurrensförmåga att det finns skäl att hålla ett öga på hur de beter sig i kontakten med skogen.

Sötgräs *Cinna latifolia* på Skålsjöbergets SV-sluttning 683616 151463, 15 juli.

Sötgräset hittades här 1990 av Lennart Stenberg och har sedan uppmärksamats av både Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. Det växer längs en bäck och skogen där är klassad som nyckelbiotop. Det är avverkningsmogen granskog, men den har hittills fått stå kvar, till glädje för sötgräset, som finns mycket rikligt och väl utvecklat. Det var i knopp eller blomma vid vårt besök. Dess typiska uppträdande, nära bäcken men aldrig i vatten, på kanter av block, rotpartier och lågor, inte tillsammans med andra gräs, sågs tydligt här. Trots att det på lokalen finns rikligt med hässlebrodd *Milium effusum* och brunrör, och sötgräset tycktes växa tillsammans med dessa, var det ovanligt att se sötgräset dela rotutrymme med dem. På denna lokal växer även krävande arter som dvärghäxört *Circaea alpina*, stinksyska *Stachysylvatica* och torta *Cicerbita alpina*, vilket överensstämmer med sötgräsets tendens mot de bördiga bäckdalarna.

Glesgröe. Foto: Barbro Risberg

Sötgräs på Bondarvsvallsbergets NO-sluttning 683912 150990, 15 juli.

Detta område kalavverkades omkring 2004 och upptäcktes 2007, då sötgräs växte längs en bäck på ett av gullris *Solidago virgaurea* gult hygge. Sötgräsets utveckling i den ökande hyggesvegetationen har följts årligen. Vid vårt besök dominerade hallon *Rubus idaeus*, men björkar *Betula* spp., gråalar och andra lövträd börjar komma upp till huvudhöjd, så att sikten minskar. Att hitta sötgräset under de frodiga hallonbuskarna

är ett ganska stort arbete, och man fruktar att den täta slyvegetationen kommer att påverka sötgräset negativt. Eva Olsson och jag kommer att anstränga oss för att följa utvecklingen här. Med föregående sötgräslokal i färskt minne kan man påstå, att om sötgräsförekomsten hade varit känd när avverkningen planerades så borde kalavverkningen inte ha gjorts. Plockhuggning är säkerligen en bättre metod för att garantera sötgräsets överlevnad.

Botanikdagarna i Järvsö 2012 – Turen till Mellanljusnan

Barbro Risberg

Forsänget. Barbro Risberg

Vi inledde dagen med att resa norrut från Järvsö mot Färila och gick ner till Ljusnan för att ta oss till Forsänget. Dit gick vi till största delen på den gamla stenslagda strandskoningen, som byggts för att timret som flottades inte skulle fastna vid stränderna. Vi hade hört många historier om hur halt och svårframkomligt det hade varit här med regnsvåta stenar dagen innan, men av det märkte vi inget alls i den torra väderleken, där solen snart skulle bryta igenom molnen. Längs stranden här fanns en del för trakten ovanliga arter, som måbär *Ribes alpinum* och skogstry *Lonicera xylosteum*, men också gott om karaktärsarter för området som kanelros *Rosa majalis* och skavfräken *Equisetum hyemale*.

Forsänget

Forsänget har bildats av sedimenterat material som avsatts vid ett flackt och låglänt parti av Ljusnan. Det är en revel uppbyggd av osorterat material med stenar, grus och sand i olika storlekar. Växtligheten ytterst på reveln var ganska gles och dominerades av ängsvädd *Succisa pratensis* och brunört *Prunella vulgaris*. Här fanns också massförekomster av ljus fjällvedel *Astragalus alpinus* ssp. *alpinus* och fjällnejlika *Viscaria alpina*. De båda sistnämnda arterna var precis på väg att blomma över. Birgitta Hellström som varit här för att rekognosera för turen en vecka tidigare, berättade målande om hur hela området då sett ut som en välkomponerad blom-

rabatt i ljuslila och rosa. Vi såg också vanlig backruta *Thalictrum simplex* ssp. *simplex*, med hängande ståndarknappar. Av den arten fanns två varieteter här, en med violetta ståndarsträngar och en med vita sådana. Lite längre från älvstranden var vegetationen rikare, särskilt i små vattensamlingar. Där hittade vi bl. a. kung Karl spira *Pedicularis sceptrum-carolinum*, vanlig ärtstarr *Carex viridula* ssp. *viridula*, smalfräken *Equisetum variegatum* och madrör *Calamagrostis stricta*. Peter Ståhl gjorde ett oväntat fynd av kärrvial *Lathyrus palustris*. Där det var lite torrare växte ängsskallra *Rhinanthus minor* och vi hade en liten diskussion om hur den skiljs från hösskallra *Rhinanthus serotinus* (som dock inte fanns här). Vi kunde också se rikligt med vanligt svartvide *Salix myrsinifolia* ssp. *myrsinifolia*, äkta flädervänderot *Valeriana sambucifolia* ssp. *sambucifolia* och rörflen *Phalaris arundinacea*.

Nygravmon

Nygravmon ligger högt på en mager och väl-dränerad mark ovanför nipan mot älven. Utsikten härifrån var svindlande vacker. Här fanns två grupper av nordlåsbräken *Botrychium boreale* och stora bestånd av ängsvide *Salix starkeana* ssp. *starkeana* och kanelros. Stoppet här blev kort, men för några av deltagarna var det ändå resans höjdpunkt att se nordlåsbräken.

Kölströmmen

Kölströmmen kantas av höga nipor. Vid krönet av dem intog vi vår lunch med utsikt över strömmen, där solstrålarna nu

Nordlåsbräken. Foto: Barbro Risberg

Ängsvide. Foto: Barbro Risberg

Exkursion vid Kölströmmen.
Foto: Barbro Risberg

Skogsfru. Foto: Barbro Risberg

fick vattnet att glittra. När vi vandrade ner såg vi lapsk getväppling *Anthyllis vulneraria* ssp. *lapponica*. Nere vid stranden fanns en intressant miljö med smala strandkärr där källvatten strömmade ut omväxlande med sten/grusstränder. Här hittade vi bl.a. fjällväxter som svarthö *Bartsia alpina*, björnbrödd

Tofieldia pusilla och kung Karls spira. En liten ogrenad, vitblommig ögontröst fängade vårt intresse. Den hade hjärtbladen kvarsittande och vi bestämde den till fjällögontröst *Euphrasia frigida* var. *frigida*. På källpåverkad mark fann vi också källarv *Stellaria alsine* och en mossa ur släktet källmossor *Philonotis*

med fertila skott. Det fördes en diskussion om det var källmossa *Philonotis fontana* eller kalkkällmossa *Philonotis calcarea*, men vi kom aldrig till någon slutsats om vilken art det var.

På ett ställe en bit från stranden var det flacka partiet längs älven lite bredare innan niporna tog vid. Där fanns ett kraftigt källpåverkat, mycket blött och svagt sluttande källkärr med en fantastisk rik flora. Flera sälgar var insvepta i lunglav *Lobaria pulmonaria*. Det var gott om kärrfibbla *Crepis paludosa* och Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*. Det fanns flera starrarter som strängstarr *Carex chondrorhiza*, trindstarr *Carex diandra* och även några exemplar av myrstarr *Carex*

heleonastes, en art som inte har många kända förekomster i vårt land. Som kronan på verket gjordes också ett oväntat fynd av skogsfru *Epipogium aphyllum*. Den var inte tidigare känd från den här lokalen och stod skyddad under en buske, nära att undgå upptäckt. Skogsfrun var i full blom trots att datumet för det var ovanligt tidigt. Mossfloran var också rik med dunmossa *Trichocolea tomentella*, piprensarmossa *Paludella squarrosa*, späd skorpionmossa *Scorpidium cossoni* och bandbryum *Bryum weigelii*. Den senare arten är helt omisskännlig med sin karakteristiskt blekrosa färg. Det kan också tilläggas att en hel del av deltagarna inte kom ur kärret med torra fötter och kläder!

Ringlav. Foto: Barbro Risberg

Laforsen

Strax väster om Lassekrog i slutningen nära älven, en bit nedströms Laforsens kraftstation fanns ett annat spännande kärr med gamla, halvdöda granar helt insvepta i ringlav *Evernia divaricata*. Det var en stor upplevelse för deltagarna att se denna imponerande massförekomst av den ovanliga laven. Här fanns också en stor järnockrakälla som mynnade i älven. Bara några tiotal meter från den utgjordes stranden av hällar. På en av dem, under en liten gran, gjorde guiderna Peter Ståhl och Magnus Andersson ett fynd av ett minimalt exemplar av fågelstarr *Carex ornithopoda*.

Efter en händelserik dag med många arter som kändes exklusiva, även för en sydlig Gävleborgare som jag, rullade bussen mot Järvsö igen. Då hade vi förmånen att höra en intressant berättelse från Peter Ståhl om kampen om Mellan-

ljusnan. I slutet av 1970-talet var det tätt mellan ansökningarna om utbyggnad av vattenkraft här. Turerna var många och Kammarkollegiets ledamöter, som skulle bevaka bl.a. natur- och bevarandebestånden gjorde flera besök i området. Naturskyddsföreningen i Gävleborg och Älvräddarna var mycket aktiva för att förhindra utbyggnad. Laforsens kraftstation blev dock byggd, men Kölströmmen, som också var föremål för utbyggnadsplaner strömmar fortfarande fritt.

Turen till Mellanljusnan var ett mycket gott exempel på hur helhet och detaljer samverkar i Hälsinglands flora. Upplevelsen av alla de exklusiva och ovanliga arterna förstärktes genom att vi fann dem i den storslagna miljön, oftast med den strömmande älven som bakgrund och de branta niporna, som vi inte bara fick se, utan också känna av både som upp- och nerförbackar.

Ringlav. Foto: Barbro Risberg

Korta rapporter

Plagiobothrys sp. Foto: Anders Delin

***Plagiobothrys* cf. *fulvus* vid Kungsberget i Järbo**

Den stora parkeringsplatsen vid skid-anläggningen i Kungsberget är en stor grusyta, som på sommaren är så ostörd

att mindre strandpipare håller till där. Den 21 juni 2012 upptäckte jag vid RT90 6738307 1538012 en massa minimala vita blommor i kort vegetation med knytling *Herniaria glabra*, rödnarv

Spergularia rubra, vägtåg *Juncus bufonius*, gatkamomill *Chamomilla suaveolens* m.m. Blommorna satt på plantor som var ett par centimeter höga och tydligt strävåriga. De liknade i luppen förgätmigejblommor, men saknade blåa och gula färger. Enligt Den nya nordiska floran var detta tiggargrav *Plagiobothrys scouleri*. På Internet ser man dock att släktet i Nordamerika omfattar ca 65 arter, och de markant bruna håren, särskilt i blomställningen, gör att någon annan *Plagiobothrys*-art är mer sannolik, t.ex. *P. fulvus*. Vid eftersök den 2 aug. syntes inte ett spår av arten. Om den har bildat frö kan man hoppas på att kunna se och studera arten lite noggrannare nästa år.
Anders Delin

Blomkålssvamp *Sparassis crispa* på lärk i Boulognerskogen i Gävle

Denna på våra breddgrader ovanliga svamp hittades i Boulognerskogen på det ovanliga substratet lärk *Larix* sp. Blomkålssvampen är med sina gulbruna fruktkroppar uppbyggda av veckade flikiga grenar från en förlängd fot. Blomkålssvampen är nedbrytare av rötter på barrträd. Den förorsakar brunröta som sträcker sig upp till 3 m i stammen. Den parasiterar vanligtvis på tallrötter.
Ove Lennström

Mellanplister *Lamium confertum* vid Kramsta gästgård i Järvsö

Under Botanikdagarna i juli 2012 fann jag mellanplister på en grusgång vid RT90 68431 15191. Arten har rapporterats från Öje i Järvsö 1912.

Henry Gumundson, Tyresö

Svedjenäva *Geranium bohemicum* i Öjeberget i Järvsö

I skid- och cykelbacken på södra sidan av berget, vid RT90 6844503 1518313, hittade vi den 15 juli 2012 både stora rikt blommande plantor och små nyligen grodda, med hjärtblad, på schaktmassor intill ett torn för liftanläggningen.

Henry Gudmundson och Anders Delin

Raggtaggsvamp *Hydnellum mirabile* väster om Bäsesjön i Enångar

Mellan bergen Storåsen och Högloftet rinner en bäck som mynnar ut i Bäsesjön genom örtrik granskog med källdrag och rörligt markvatten. Vid RT90 6821468 1556926 fanns där raggtaggsvamp, grantaggsvamp *Bankera violascens* och trattaggsvamp *Phellodon tomentosus*. Jag har också vid tidigare besök i området hittat blå taggsvamp *Hydnellum caeruleum* och orange taggsvamp *Hydnellum aurantiacum* vid koordinaterna 6821563 1556989.

Alf Pallin

Porslinsblå spindling. Foto: Alf Pallin

Porslinsblå spindling *Cortinarius cumatilis* vid Tannåsen i Trönö

Denna spindling fann jag den 18 aug. 2012 vid koordinaterna RT90 6809730

1551864. Där fanns även gropticka *Oligoporus guttulatus* vid 6809693 1551539 och 6810167 1550467.

Alf Pallin

Finsk fingerört *Potentilla intermedia* vid Skallgårdssund i Sandarne

Denna sommar, 2012, fann jag finsk fingerört på en välgkant i Skallgårdssund.

Pär Hedwall

Höstlåsbräken *Botrychium multifidum* i Hagaborg, Söderala

Sommaren 2012 fann jag fyra exemplar av höstlåsbräken på vallen vid skjutbanan i Hagaborg.

Pär Hedwall

Cikoria *Cichorium intybus* var. *intybus* i Rönningen i Trönö

Sommaren 2012 fanns cikoria på en åker och i en välgkant vid Rönningen.

Pär Hedwall

Gullklöver *Trifolium aureum* vid Kinsta i Söderala

Denna sommar, 2012, fann jag gullklöver på en välgkant i Kinsta.

Barbro Ekbrink

Glesstånds *Senecio ovatus* vid Körsvik i Söderhamn

Glesstånds sprids fortfarande och har nu nått kusten vid Körsvik.

Åke Ågren

Köseven *Agrostis clavata* vid Klovbäcken i Gnarp

Under räkning av vippor av sötgräs *Cinna latifolia* hittade jag den 15 juli 2012

Köseven. Ståndarknapparna är korta.

Foto: Anders Delin

Köseven. Småaxen sitter mycket långt ut på vippgrenarna. Foto: Anders Delin

på norra stranden, vid RT90 6883987 1567275, en planta av köseven. Den växte på mo i övre kanten av strandbrinken, där erosionen gör att växttäcket inte är helt slutet.

Anders Delin

Brandtaggvamp *Hydnellum auratile* vid Hylströmmen i Voxna

Från den vänstra stranden, strax ovan den brantaste fallet i Hylströmmen, löper en fåra som för vatten bara vid kraftigt högvatten i älven. I den finns ett 3 m högt stup med överhäng, under vilket

fjällhällebräken *Woodsia alpina* växer. Nedom stupet är en trång dal med gråal, högt gräs och örter. Där, vid RT90 682151 147316, fann jag den 13 aug. 2012 en grupp med brandtaggvampar.

Anders Delin

Laxticka *Hapalopilus salmonicolor* vid Kungsberget i Järbo

Den 11 aug. 2012 fann jag på en 15 cm grov tallåga vid RT90 6736228 1537983 en stor fruktkropp av laxticka.

Anders Delin

Ökad användning av Internet och föreningens hemsida

Redaktionen

Allt fler använder regelbundet Internet och allehanda hemsidor för att få information av alla tänkbara slag. Så sker förmodligen även bland GÄBS medlemmar. En av de viktiga anledningarna till att gå in på vår hemsida är för att få reda på planerade aktiviteter. Denna kontakt mellan föreningen och medlemmarna bör intensifieras.

Detta betyder att de som arrangerar något raskt bör annonsera det (f.n. till Magnus Bergström som sköter hemsidan snjuftjtis@gmail.com) och att vi vid alla kontakter med medlemmar och personer utanför föreningen nämner att denna tjänst finns.

Enklast når man hemsidan genom att googla på GÄBS eller Gäbs.

Brandtaggsvamp. Foto: Anders Delin

Laxticka. Den violetta pricken har bildats av en droppe lut. Foto: Anders Delin

De vilda blommornas dag 2012 i en stadspark

Ove Lennström

I mitten av 1800-talet uppkom idén om stadspark. Idag tycks trenden vara att förtäta städerna, vilket innebär att bygga stenhus i centralt belägna parker. Åtminstone gäller det Gävle där det planeras bebyggelse i de flesta parker som ligger söder om Gavleån. Fullmäktige är inte eniga. Folkpartiet och fragment av miljöpartiet stretar emot. Medborgarna, som i sedvanlig ordning blivit tagna på sängen, kämpar förtvivlat emot genom protestlistor.

Är då stadsparkers bevarande en angelägenhet för botaniska föreningar? Självklart - grönområden i städer har en stor pedagogisk betydelse. Det är viktigt att människor har natur nära där de bor och att de kan se den förändras och förbättras. När människor får uppleva naturen påverkas deras värderingar och de börjar uppskatta och värdera naturen högre. Detta spirande intresse är embryot till djupare engagemang som är miljön, miljöorganisationer och därmed GÄBS till gagn.

Sådan var tanken då beslutet togs att förlägga årets blomstervandring till Luftvärnsbacken i Gävle. Parken är centralt belägen på en höjd söder om Gavleån. Den är uppbyggd av en basaltformation som uppstått då jordskorpan rämnat och magma trängt upp och vidare in i Gävlesandstenen för cirka 1200 miljoner år sedan.

Parken är cirka 1 ha stor och bildar ett mosaiksamhälle med omväxlande

lövskogsdungar, ängshavretorrängar och ett blockrikt område där stora basaltblock varvas med skärvor av vittrat material. Lövslogen är uppbyggd av ädla lövträd som alm *Ulmus glabra*, lönn *Acer platanoides* och ask *Fraxinus excelsior* samt andra viktiga mångfalds-distributörer som sälg *Salix caprea* och oxel *Sorbus intermedia*. Rönn *Sorbus aucuparia* finns både i busk- och trädform. Buskskiktet domineras av hägg *Prunus padus*, rönn och nyponros *Rosa dumalis*, men även förvildade buskar typ trubbhagtorn *Crataegus monogyna*, parkolvon *Viburnum lanata* och sydgullregn *Laburnum anagyroides* förekommer. Barrinslaget utgörs av stora pinjeliknande tallar *Pinus sylvestris*. Från ängshavreängarna nämns här ett fåtal arter som ängshavre *Helictotrichon pratense*, knylhavre *Arrhenatherum elatius*, kantig fetknopp *Sedum sexangulare* och brudbröd *Filipendula vulgaris*. Naturligtvis hittas mängder av kulturföljeslagare som trivs i den miljö vi skapat, t.ex. "den väldoftande stadsbon" *Geum urbanum* (nejlikrot) och "pipnässla" *Lamium album* (vitplister). Intressanta är blockmarkerna med klippspringsormbunkarna hällebräken *Woodsia ilvensis*, gaffelbräken *Asplenium septentrionale* och svartbräken *Asplenium trichomanes*. De flesta basaltblocken är beväxna med kärleksört *Hylotelephium telephium* ssp. *maximum*.

Området motsvarar inte vår bild av hur en stadspark ska se ut. Här finns ett vildväxande komplex av träd och örter, med gräsmattor som inte är tuktade av människohänder.

"Ingen har gjort så lite som han som inte gjorde nåt". Det var tanken, då jag bombarderade lokalpressen med insändare för information om parkens värde, väcka opinion och tillkännage den förestående exkursionen. Lokaltidningarna visade bra respons och gav insändarna stort utrymme, trots skningslös kritik av våra lokalpolitiker. Även andra insändare och artiklar ställde parkfrågan i fokus vid tiden för De vilda blommornas dag.

Den 17 juni var en regntung dag, inte en sån där dag man önskar sig för att bedriva nybörjarbotanik. Förvånad blev jag därför då hela 38 personer slöt upp vid Luftvärnsbacken kl. 10. Rundvandringen följde befintliga stigar och blev en gåsmarsch där det fanns vissa svårigheter att kommunicera med täten och sista paret samtidigt. Förutom förekommande flora hittades vårprimörer i form av vårmusseron *Calocybe gambosa*, en läckerhet om är lätt att identifiera då andra skivlingar inväntar hösten. En annan delikatess som förekom i omåttliga mängder var livslevande snäckor typ escargot = vinbergs-snäcka *Helix pomatia*. En sann djurvän och duktig botaniker, tillika GÄBS:are, hade fullt upp med att avlägsna läckerheterna från gångstigarna. Efter avslutad exkursion diskuterades parkens framtid. Deltagarna var överens om att staden inte har råd att förlora detta hälsoinstitut. Utan dyrbara investeringar kan denna unika park utnyttjas som kunskapskälla och meditationscentrum. Förslag redovisas:

- Skolornas naturkunskapsundervisning bör ha möjligheten att på plats studera den mandelinkrusterande basalten.
- Den permanenta växtligheten bör märkas upp med skyltar som kunskapskälla för medborgarna.
- Här kan vi ostört höra träden svinga sina löv och göra ett angenämt sus, fåglarna instämma med allehanda sånger, hela växtriket ger en ljuvlig lukt ifrån sig. Låter det inte som ett nirvana för en själavandrare?
- Genom samarbete kommun – miljöorganisationer skapas förutsättningar som gynnar den biologiska mångfalden. Ett fint exempel är Gävle fågelklubbs initiativ att sätta upp fågelholkar i Stadsträdgården - Boulognerskogen.

Folks sällhet och olycka, stadens uppkomst och avtagande, lämnas härmed i Öfwerhetspersoners händer.

Tidningsartiklar rörande Luftvärnsbacken:

2012-04-18: Gävle ska förbli en grönare stad, Gefle Dagblad.

2012-05-25: Vad vill biologiska analfabeter bevara, Arbetarbladet.

2012-05-29: Då ruttnar städerna inifrån, Gefle Dagblad.

2012-06-12: Jungfruparken är Gävles bästa park, Gefle Dagblad, (Högskolestudenters examensarbete)

2012-06-19: Mångfald värd att bevara, Gefle Dagblad, (Reportage från Blommornas dag)

2012-06-22: Parken imponerar inte, Gefle Dagblad.

Ännu ett fynd av knottblomster *Microstylis monophyllos* i Hälsingland

Pär Hedwall

Jag hade under ett par dagar förgäves sökt efter grönkulla *Coeloglossum viride* på ett par lokaler där jag tidigare sett den. Söndagen den 15 juli 2012 bestämde jag mig för att åka till en lokal vid Pipsjön i Sandarne, mellan Söderhamn och Ljusne, där den setts för omkring 20 år sedan. Kanske ändå att det skulle vara möjligt att hitta något exemplar. Väl framme började jag söka igenom den frodiga dalgången invid sjön, där grönkullan skulle finnas. Här skulle också finnas tvåblad *Listera* (*Neottia*) *ovata*. Men de enda orkidéer jag kunde hitta var några knärorötter *Goodyera repens* samt några snart överblommade nattvioler *Platanthera bifolia*. Jag fortsatte stigen söderut mot sjöns utlopp, där jag via en spång skulle gå över ett klubbalkärr *Alnus glutinosa* för att ta mig vidare till andra tänkbara växtplatser för grönkullan.

Några meter in på spången spanade jag lite förstrött efter korallrot *Corallorhiza trifida* som jag sett där tidigare. I stället föll blicken på något vitt alldeles intill spången på min vänstra sida. Det dröjde en liten stund innan jag förstod vad det var jag såg ... Knottblomster! ... Här? ... När den största förvåningen hade lagt sig såg jag ett exemplar till, ca 30 cm från det första. Det ena var ca 15 cm högt och i full blom. Det andra var något mindre och hade börjat vissna. Koordinaterna i RT90 är 6792068

1573855, i RUBIN 14H8e2038. Följerarter var bl.a. klippbal, glasbjörk *Betula pubescens*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, kråklöver *Comarum palustre*, topplösa *Lysimachia thyrsiflora* och strandklo *Lycopus europaeus*. Grönkullejakten kom helt av sig och jag började söka igenom kärret efter fler knottblomster, men några fler exemplar kunde ej hittas, varken fertila eller sterila, trots noggrant sökande.

Området runt Pipsjön är välinventerat, med bl.a. fina fynd som dvärghäxört *Circaea alpina*, slokstarr *Carex pseudocyperus*, och i sjön långnate *Potamogeton praelongus*. Varför knottblomster inte har upptäckts där tidigare är en gåta, men undrens tid är tydligen inte förbi. Det finns tidigare uppgifter om knottblomster i Söderhamns kommun. I P.W. Wiströms förteckning över Hälsinglands kärlväxter (1898) är arten uppgiven från Långrör i Sandarne 1874. I Zander Säfverstams sammanställning från omkring 1950- och 1960-talen (manus) uppges arten från Körsvik, Norrfjärd, Söderhamn av K. Afzelius 1907 och från Utvik i Norrala av A. Johansson 1903. Vid Körsvik, RT90 679966 157236, står i dag grov klubbalskog med mest älggräs *Filipendula ulmaria* på marken. För hundra år sedan var där säkert mycket blötare och en mer passande biotop för knottblomster.

Knottblomster vid Pipsjön. Foto: Alf Pallin

Gulduppen 2012 till Kerstin Ekman

Anders Delin

I samband med Botanikdagarna i Järvsö delade Svenska Botaniska Föreningen ut Gulduppen. Denna utmärkelse delas årligen ut ”till en person eller en organisation som aktivt och engagerat sprider kunskap om den svenska floran, eller arbetar för att vårda eller skydda miljöer med värdefull växtlighet.”

Den 14 juli, i samband med middagen på Kramsta gästgård, överlämnade Margareta Edqvist gulduppen till Kerstin Ekman. Motiveringen var: ”Kerstin Ekman har under 50 år givit ut mer än 30 böcker och i många av dem visar hon på den svenska naturen och dess underbara artrikedom. I senare verk som ”Herrarna i skogen” (2007) och ”Se blomman” (2011) fokuserar hon tydligt på behovet av kunskap om naturens arter och deras samspel.”

Kerstin Ekman tackade genom att berätta om sitt förhållande till växter och botanik, som är livslångt och djupare än vi i allmänhet tror, som känner henne som skönlitterär författare och akademiledamot. Det är också rimligt att tro att hennes intresse för det fundamentala – klorofyllets arbete i mångskiftande former – är en av orsakerna till det mycket starka engagemang för bevarande av skogen som hon uttrycker i ”Herrarna i skogen”. Det är den mycket bildade och mycket känsliga människans vrede mot skogsnäringens skövling av skogen.

Hon formulerar den på flera olika vis, t.ex. med förfäran inför den skogsman som ville döpa om Sveriges Nationalatlas volym om ”Skogen” till ”Skogsbruk” (sid. 396 i boken, Delin 2008).

Ett citat ur ”Herrarna i skogen”, som visar hennes formuleringskonst: ”I vår civilisation bortser vi ofta från vårt djupa beroende av naturkrafter och biologiska förutsättningar. Vår tro är att tekniken till slut ska rå på dem. Vi sitter som herrar på asplövet och menar oss härska över skapelsen”. (sid. 420).

Citerad litteratur

Delin, Anders 2008: Kerstin Ekmans ”Herrarna i skogen”. Bländande skön litterär mosaik och politisk stridsskrift mot skogsnäringen i ett. Recension – ett år efter publiceringen. *Fauna och Flora* okt. 2008.

Kronskål *Sarcosphaera coronaria* vid Mossneåsen i Söderala

Erna-Britt Nordström

Sent på eftermiddagen den 29 juni 2012 gick vi (maken Hans Berggren och jag) den årliga turen på Mossneåsen för att titta på nattviolerna *Platanthera bifolia*. Här finns ganska stora bestånd av nattviol som nästan ger en sakral stämning vid växtplatsen. Upplivade av det vi såg beslutade vi att ta en litet längre tur för att se om det fanns mer att upptäcka. Det var då vi fann kronskålen. Den växte alldeles intill den nästan igenväxta stigen när den viker av från en mer fuktig mark upp mot tallmon, där vi (och björnen) brukar plocka lingon. En dryg vecka senare visade vi Monica Svensson fyndet. Vi hittade då tio kronskålar till i en mägergrav alldeles nära, på andra sidan stigen. Ytterligare en hittade maken 50-100 m därifrån, alltså sammanlagt 12 exemplar.

Koordinaterna för fyndplatsen är 6794379/1566784. Där finns förutom skogsviol *Viola riviniana* och blåbär *Vaccinium myrtillus* även blåsippa *Hepatica nobilis*, ormbär *Paris quadrifolia*, ekorrbär *Maianthemum bifolium*, gullris *Solidago virgaurea* och stenbär *Rubus saxatilis*. Ett slags gräs med ganska breda blad finns också. Där maken hittade det tolfte exemplaret växer gräs och vårärt *Lathyrus vernus*. I mägergraven brukar vi på höstarna hitta blek taggsvamp *Hydnum repandum*. Jag har läst att kronskålen gärna växer med pur-

purknippot *Epipactis atrorubens*, men den har vi inte funnit. Svamparna har ruttnat bort men ingen orkidé syns.

Mossneåsen är en fin växtlokal med skalgrus synligt i sanden. Här växer bl.a. skogsknippot *Epipactis helleborine*. Kantarellerna *Cantharellus cibarius* trivs här och en variant utan gult färgämne finns i en grop. Tyvärr finns här på åsen också en crossbana för motorcykel där ungdomar åker. Den fina sanden är förstås tilltalande att köra i. Slingan har med åren blivit allt djupare och skalgruset mer synligt. Paradoxalt nog kanske omgivande skog får stå kvar tack vare slingan?

Enligt ArtDatabankens artfaktablad är kronskål tidigare inte påträffad i Gävleborgs län. Den klassas som sårbar (VU). Den lär bilda mykorrhiza med tall *Pinus sylvestris* och växa företrädesvis i tallskog på kalkrik mark.

Citerad litteratur

ArtDatabanken, SLU. Artfaktablad om Kronskål http://www.artfakta.se/Artfaktablad/Sarcosphaera_Coronaria_1446.pdf>2012-06-19

Kronsåhl. Foto: Erna-Britt Nordström

Botanikdagarna i Järvsö 2012 – turen till Hornslandet

Mats H.G. Gustafsson

Kustexkursionen gick till Hornslandet som är en stor och kontrastrik halvö med en viss vildmarksprägel - den är till största delen obebyggd. Här kan man, utan att köra särskilt långt, finna vackra exempel på en rad ganska olikartade naturtyper, allt från karg klapper till lummiga lundar. Tidpunkten för exkursionen var väl vald (i alla fall om man bortser från vädret!) - blomningen var på sitt högsta. Ledare var Enar Sahlin, Arnold Larsson, Magnus Andersson och Mats Gustafsson.

Första stopp var vid den ärevärdiga gammeltallen *Pinus sylvestris* vid Pikstensberget, upptäckt av Magnus Andersson (Andersson & Niklasson 2004). Sveriges äldsta, som klarat nästan åtta sekler med bränder, stormar, älgar, getter och skogshuggare med deras med tiden alltmer destruktiva redskap. Varför just den? Varför just här? - Frågor som ställdes och diskuterades ute på hållarna med den hänförande utsikten över kust och skärgård. På vägen ut till tallen passerades en liten tjärn med kraftigt och snabbt skiftande vattenstånd, alltså det som på hälsingska heter lok(e), och i Uppland kallas glup. Det var knappast förvånande att vattenståndet denna sommar var ovanligt högt och nådde kovaler *Melampyrum* och blåbärris *Vaccinium myrtillus*. Blommande nattviol *Platanthera bifolia*, riklig i hornslands-skogarna, och vinterståndare av tallört

Dvärgsäv med övervintringsknoppar.

Foto: Mats Gustavsson

Monotropa hypopitys noterades under promenaden.

Vid Sörsundet såg man på exempel på sandstrand med tångvallar och undervattensvegetation av olika typer. En vägbank går nu över sundet över till Kuggören med dess välkända gamla fiskeläge. De två grunda vikar som skapats av vägbanken har ganska olika karaktär - den norra är mycket långgrund men med rätt god cirkulation, den södra ofta full av ruttnande alger. Undervattensvegetationen dominerades av borstnate *Potamogeton pectinatus* och hårsärvar *Zannichellia* sp. Den förstnämnda är förrädiskt variabel, och material av arten presenterades vid exkursionen under andra namn, som inte skall upprepas här. *Zannichellia* representeras av en rad former som svårligen kan tvingas in i de underarter (ibland behandlade som arter) som brukar stå med i svenska floror (Gustafsson 2009). En del av materialet kan dock någorlunda säkert hänföras till skaftsärv *Z. palustris* var. *pedicellata*. Den lilla ävjebrodden *Limosella aquatica* med sina oftast spatelformiga blad fanns i ganska stora bestånd, och blommor sågs på ett par ställen, på cirka centimeterdjupt vatten. Av alger studerades den för Bottniska viken unika smaltången *Fucus radicans*, men ett ovanligt stort och blåsförsett exemplar liknade mer den vittspridda blåstången *F. vesiculosus*. Erik Ljungstrand demonstrerade en rad kransalger av släktet *Chara* och den i Bottenhavet mycket vanliga havsrufsen *Tolypella nidifica*. Ett söt-vattenspåverkat strandavsnitt hade en avvikande vegetation, med bl.a. stora mattor av nålsäv *Eleocharis acicularis*

vid vattenlinjen. Östersjötåg *Juncus arcticus* ssp. *balticus* och dess hybrid med trådtåg *J. filiformis* observerades med intresse, liksom norrlandsstarr *Carex aquatilis* som stod vid en bäckmynning. Tångvallarna var be vuxna dels med arter som är karakteristiska för just detta habitat, t.ex. spjutmålla *Atriplex prostrata*, men också med arter som är välbekanta från åkrar och trädgårdsland som knölsyska *Stachys palustris* och kvickrot *Elytrigia repens*. Lite överraskande var de stora bestånden av lundelm *Elymus caninus* på stranden. Vi missade den lilla dvärgsåven *Eleocharis parvula*, men den fanns där - Mats hittade den vid återbesök en vecka efter exkursionen.

Lunchen äts ute på Kuggören, strax intill den nästan avsnörda Getviken på utsidan (östsidan) av ön. Här är stranden storblockig och exponerad och liknar med sin blomrikedom ett överdimensionerat stenparti. Fackelblomster *Lythrum salicaria*, gul fetknopp *Sedum acre*, strandglim *Silene uniflora*, strandkrypa *Glaux maritima*, vattenmåra *Galium palustre* och strandvänderot *Valeriana sambucifolia* ssp. *salina* var några av de dominerande inslagen i paletten. Enstaka kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale* och strandloka *Ligusticum scoticum* bidrog med ytterligare nyanser. Längst ut på stranden, bland stenblock och brusande bränningar, beskådades de exponerade Bottenhavssträndernas verkliga karaktärsart, gultåteln *Deschampsia bottnica*. Den hybridiserar tydligen med tuvåtel, och rätt många exemplar likande ett mellanting mellan de två arterna. Fyrling *Tillaea aquatica* växte som undervegetation under

strandkrypa *Glaux maritima* alldeles i strandkanten vid den inre delen av Getviken, där också källört *Montia fontana* hittades. Ormtunga *Ophioglossum vulgatum* och klapperögontröst *Euphrasia frigida* var. *baltica* tilldrog sig också intresse, men det mest sensationella fyndet var nog ändå det som bestämdes till hybriden svartkavle x ängskavle *Alopecurus arundinacea* x *pratensis*. Den är såvitt bekant ny för landskapet, och inte heller svartkavle är känd härifrån.

Från Kuggörens karghet körde vi till det frodiga Klibbalsreservatet som omfattar lövdominerad skog på genomsilningsmark. Reservatet avsattes nog i första hand med tanke på bevarande av de högresta klibbalarna som här alltså står ett par kilometer från den nästan sammanhängande klibbalsbården nere vid stranden. Den nationellt mest sällsynta växten i reservatet är skogssvingeln *Festuca altissima* som bildar praktfulla bestånd, ofta på små block eller vid trädbarer. Myska *Galium odoratum* är en sydlig art som här växer tillsammans med bl.a. nordlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *nemorum*. En fint blommande grupp av dvärghäxört *Circaea alpina*, beskådades och fotograferades.

Dagens sista lokal blev Hällkroksmyren, nog inte den artrikaste myren på Hornslandet, men kanske den vackraste. På väg ut till myren sågs ett fint blommande bestånd av klockpyrola *Pyrola media* som jämfördes med förväxlingsarterna klot- och vitpyrola *P. minor* och *rotundifolia*. Ute på myren bidrog blommande dy- och dvärgblåddra *Utricularia intermedia* och *minor* till blomster-

prakten, liksom nyckelblomster, som här växer ganska rikligt. Förutom den vanliga Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* fanns två ytterligare former. Den ena, med kraftigare stjälk och tidig blomning, är nog en form av ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* medan den andra liknade sumpnycklar och mossnycklar *D. traunsteineri* och *D. sphagnicola*, men inte kunde klart hänföras till någon av dem. Flera deltagare var intensivt engagerade i denna orkidéproblematik. Bland myrens övriga skatter kan nämnas dvärglumner *Selaginella selaginoides*, myggblomster *Hammarbya paludosa*, nålstarr *Carex dioica*, vitstarr *Carex livida*, brunag *Rhynchospora fusca* och dyttåg *Juncus stygius*.

Under hemfärden beundrades utsikten från Hornslandets västsida, varifrån man kan se raden av stora öar söderut och det inre Hälsinglands mer storvulna former som blågrå kulisser i väster.

Citerad litteratur

Andersson, Magnus & Niklasson, Mats
2004: Rekordtall på Hornslandet –
757 år gammal. VÅX 2/2004, sid.
25-31.

Andersson, Magnus & Niklasson, Mats
2004: Rekordgammal tall på Hornslandet i Hälsingland. *Svensk Bot. Tidskr.* 98:333-338.

Gustafsson, Mats, H.G. 2009: *Zannichellia* i Hälsingland. VÅX 1/2009, sid. 14-16.

Innehåll

<p>3 Fröbanken på stallbacken
i Idenors-Holm
<i>Enar Sahlin</i></p> <p>7 Smälänning effektiv floraväktare
i Hälsingland
<i>Anders Delin</i></p> <p>11 En dröm som blev sann
- skäggnysklar
<i>Barbro Risberg</i></p> <p>13 Vaxdax för GÄBS:are
<i>Ove Lennström & Erik Sundström</i></p> <p>14 Årsmöte</p> <p>15 Botanikdagarna i Järvsö 2012
– kortexkursioner 11 och 15 juli och
turen till Gröntjärn, Ensjölokarna
och Bäckeskogsvallen 12 och 13 juli
<i>Anders Delin</i></p> | <p>24 Botanikdagarna i Järvsö 2012
- turen till Mellanljusnan
<i>Barbro Risberg</i></p> <p>29 Korta rapporter</p> <p>32 Ökad användning av Internet
och föreningens hemsida
<i>Redaktionen</i></p> <p>34 De vilda blommornas dag 2012
i en stadspark
<i>Ove Lennström</i></p> <p>36 Ännu ett fynd av knottblomster <i>Microstylis monophyllos</i> i Hälsingland
<i>Per Hedvall</i></p> <p>38 Guldluppen 2012 till Kerstin Ekman
<i>Anders Delin</i></p> <p>39 Kronskaål <i>Sarcosphaera coronaria</i>
vid Mossneåsen i Söderala
<i>Erna-Britt Nordström</i></p> <p>41 Botanikdagarna i Järvsö 2012
- turen till Hornslandet
<i>Mats H.G Gustavsson</i></p> |
|---|--|

Grynlav. Foto: Barbro Risberg